

חוות דעת כלכלית

המרווח הפיננסי

במערכת הבנקאית

והשתנותו מאפריל 2022

בעקבות עליית ריבית בנק ישראל

יוני 2023

חוות דעת מומחה

שם המומחה: גילעד מנו

מקום עבודתו: מאקרו פיננסים בע"מ

ח.פ. 515618403

בר כוכבא 16, בני ברק, קומה 9

אני החתום מטה, גילעד מנו, נתבקשתי על ידי עורכי הדין יצחק אבירם ושחר בן מאיר להגיש חוות דעת זו במסגרת בקשה לאישור תובענה ייצוגית כנגד בנק הפועלים, בנק לאומי, בנק דיסקונט, בנק מזרחי ובנק הבינלאומי הראשון (להלן: "הבנקים"), בעקבות הנזק שנגרם ללקוחותיהם, בגין העלאת ריבית החובה באשראי ובהלוואות לרבות בפיגורים ובחריגה, והכל כמפורט בבקשה לאישור שהועברה לעיוני.

אין לי כל קשר או תלות במזמיני העבודה או במי מטעמם, במישרין או בעקיפין. שכר הטרחה בגין הכנת חוות דעת זו, כפי שסוכם ביני לבין מזמיני העבודה הינו קבוע מראש ואינו מותנה במישרין או בעקיפין בהצלחת ההליך המשפטי. אציין כי הגשתי בקשה לאישור תביעה ייצוגית בעניין מכשירים אוטומטיים להעברת יתרות עו"ש לפר"י נגד בנק הפועלים וכן בעניין הפחתת ריבית הפיקדונות. מאחר ומדובר בעבודה כלכלית חישובית אין באמור כאן משום תלות או קשר.

אני נותן חוות דעתי זו במקום עדות בבית משפט ומצהיר כי ידוע לי היטב שלעניין הוראות החוק הפלילי בדבר עדות שקר באזהרה בבית המשפט, דין חוות דעתי זו כשהיא חתומה עלי ידי כדין עדות באזהרה שנתתי בבית המשפט.

להלן חוות דעתי.

חתימה

21.6.2023

תאריך

תוכן העניינים

1. תמצית חוות הדעת.
2. הגדרות והסברים.
3. סביבת הריבית המוניטרית.
4. שיעורי התמסורת.
 - 4.1. שיעור התמסורת בהלוואות חדשות לא צמודות.
 - 4.2. שיעור התמסורת בהלוואות חדשות בריבית משתנה לא צמודה.
 - 4.3. שיעור התמסורת בפיקדונות.
5. היקף האשראי בבנקים.
6. הריביות על האשראי.
7. מרווחי האשראי בבנקים.
8. ריביות על הלוואות בריבית משתנה (פריים).
9. השינוי ברווחיות הבנקים בעקבות העלאות הריבית של בנק ישראל.
10. עמדת בנק ישראל.
11. היקף הפיקדונות בבנקים.
12. הריביות על עו"ש ופיקדונות.
13. הגדרת הקבוצה המיוצגת.
14. הערכת הנזק לחברי הקבוצה המיוצגת.
15. מקורות מידע.
16. תמצית השכלה וניסיון של הכותב.

1. תמצית חוות הדעת

- 1.1 בחוות דעת זו אנו סוקרים את רווחיות הבנקים בעקבות השינויים המשמעותיים בסביבת הריבית המוניטרית (הידועה כריבית בנק ישראל). סביבת הריבית המוניטרית החלה להשתנות באופן משמעותי החל מאפריל 2022 וממשיכה להשתנות גם עד עצם היום הזה. עד כה, זינקה הריבית המוניטרית מרמה של 0.1% לרמה של 4.75% לשנה בעת הכנת חו"ד זו, בעשר העלאות ריבית רצופות, ובעקבות כך "ריבית הפריים" של הבנקים בישראל (שהינה בפועל, ריבית בנק ישראל בתוספת 1.5%) שעמדה באפריל 2022 על 1.6% בלבד, עומדת נכון להיום על 6.25% לשנה.
- 1.2 תחת הסביבה המוניטרית החדשה חלו שינויים משמעותיים בענף הבנקאות באשר הבנקים העלו את הריביות על האשראי באופן חד (אף יותר מעליית ריבית בנק ישראל), בעוד התמסורת¹ לפיקדונות הציבור הייתה נמוכה משמעותית.
- 1.3 בחלוואות ובאשראי הצמוד לריבית הפריים שנתנו הבנקים, הריבית על האשראי ללקוחותיהם עלתה כל פעם בדיוק לפי שינוי הריביות של בנק ישראל. מנגד, הריבית שהבנקים משלמים על פיקדונות הציבור עלתה בשיעורים נמוכים בהרבה ועל כ- 526 מיליארד ש"ח (הם ברובן יתרות הזכות בעו"ש) הבנקים לא שילמו כלל ריבית.
- 1.4 בעקבות שינויים אלו חל זינוק חד במרווחי האשראי של הבנקים כאשר מרווחי האשראי למשקי הבית בתקופה שבין אפריל 2022 למועד זה, זינקו בכ- 40.6%.
- 1.5 הריבית על יתרות חובה זינקה ל- 9.63% בעוד ריבית על יתרת זכות בעו"ש נותרה ברובה ללא שינוי, כשעד היום היא במרבית המקרים – אפס אחוז.
- 1.6 כתוצאה מכך זינקו גם התשואות על ההון של הבנקים במהלך שנת 2022 וברבעון הראשון של 2023. התשואות על ההון של הבנקים ברמה מערכתית הגיעו לתשואות של 16.4% בשנת 2022 ולתשואה ממוצעת² של 20.6% ברבעון הראשון של 2023, תשואות על ההון אלו הינן **תשואות שיא ב- 45 השנים האחרונות**³.
- 1.7 נכון לסוף הרבעון הראשון ישנם מעל 526 מיליארד ש"ח במערכת הבנקאית בפיקדונות **שאינם נושאים ריבית כלשהי**. הכוונה הינה ליתרות זכות בחשבונות העו"ש.
- 1.8 אנו מציגים בדיקה של מרווחי האשראי של הבנקים בחיתוכים שונים. ממצאנו מראים כי הבנקים העלו את הריביות על הפיקדונות בצורה פחותה משמעותית מהעלאת הריבית על האשראי.
- 1.9 נזק נגרם בוודאות, ואנו מעריכים אותו כנובע משיעור ריבית גבוה מדי של כ- 0.95% לאורך התקופה במוצע. סך הנזק לפי הנחות שמרניות מגיע כדי 3.9 מיליארד ש"ח והנזק החדשי המצטבר כעת הינו 694 מיליון ש"ח ללקוחות חמשת הבנקים.

¹ שיעור התמסורת הינו היחס בין שינוי הריבית ללקוח לבין שינוי ריבית בנק ישראל. לצורך הדוגמה: הלוואות צמודות פריים הינן הלוואות בעלות שיעור תמסורת של 100%, לעומת זאת פיקדון שמוענקת עליו ריבית של 2% בעת שריבית בנק ישראל עלתה מ 0.1% ל 4.1% שיעור התמסורת הינו 50%.

² בחישוב נלקחו הבנקים הנתבעים בלבד, כאשר התשואה על ההון של בנק לאומי חושבה בנטרול הפרשה של כ 1.1 מיליארד ש"ח שבוצעה ברבעון הראשון בשל השקעה ב Valley Bank. כלומר תשואה על ההון של 16.1% חלף 7.8%.

³ בנטרול השפעת רווחים חד פעמיים ממכירת קרנות הנאמנות וקופות הגמל בעקבות רפורמת בכר בשנת 2006 בה עמדה התשואה הממוצעת על ההון על 17.3%.

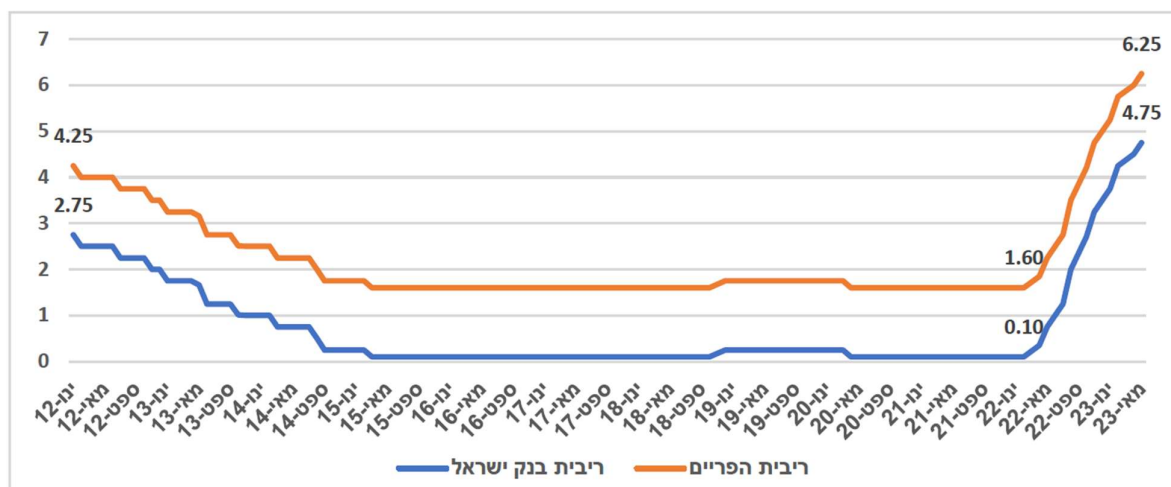
2. הגדרות והסברים

- 2.1. **עלות המקורות** – הינה סך הוצאות המימון של הבנקים ביחס לסך ההתחייבויות.
- 2.2. **מרווח פיננסי⁴** – על פי בנק ישראל "המרווח הפיננסי הינו היחס שבין הכנסות הריבית נטו לבין סך הנכסים נושאי הריבית. המרווח מוצג באחוזים ומחושב במונחים שנתיים." יש לשים לב שהמרווח הפיננסי אינו משקלל בתוכו פיקדונות שאינם נושאי ריבית ומשקלל בתוכו גם התחייבויות נושאות ריבית שאינן פיקדונות כגון אג"חים המונפקים ע"י הבנק.
- 2.3. **פער הריבית⁵** (להלן: "מרווח האשראי") – הפרש בין הריבית על האשראי לריבית על הפיקדונות. נציין כי בחוות דעת זו אנו בוחנים מרווחי אשראי במערכת כולה וגם בסגמנטים שונים.
- 2.4. **שיעור התמסורת** - שיעור התמסורת הינו היחס בין שינוי הריבית ללקוח לבין שינוי ריבית בנק ישראל. לצורך הדוגמה: הלוואות צמודות פריים הינן הלוואות בעלות שיעור תמסורת של 100%, לעומת זאת פיקדון שמוענקת עליו ריבית של 2% בעת שריבית בנק ישראל עלתה מ- 0.1% ל- 4.1% שיעור התמסורת הינו 50% ($(2\% / (4.1\% - 0.1\%))$).

3. סביבת הריבית המוניטרית

בדומה לעולם גם בישראל שררה סביבת ריבית נמוכה עד אפסית שנעה בין 0.1% ל 0.25% משנת 2014 ועד אפריל 2022. במחצית הראשונה של 2022 החלה להתפתח סביבה אינפלציונית גבוהה ביחס לשנים הקודמות וזאת בין היתר על רקע מחירי האנרגיה והסחורות בעקבות פרוץ המלחמה באוקראינה ובעקבות תופעות כלכליות של היציאה ממשבר הקורונה העולמי. על מנת למתן את הסביבה האינפלציונית החל בנק ישראל, בדומה לבנקים בעולם, להעלות את הריבית המוניטרית בחודש אפריל 2022. מאז המשיך בנק ישראל ב- 10 העלאות ריבית רצופות להעלות את הריבית המוניטרית מרמה של 0.1% לרמה של 4.75%.

להלן גרף המתאר את ריבית בנק ישראל וריבית הפריים בבנקים משנת 2012 ועד היום:

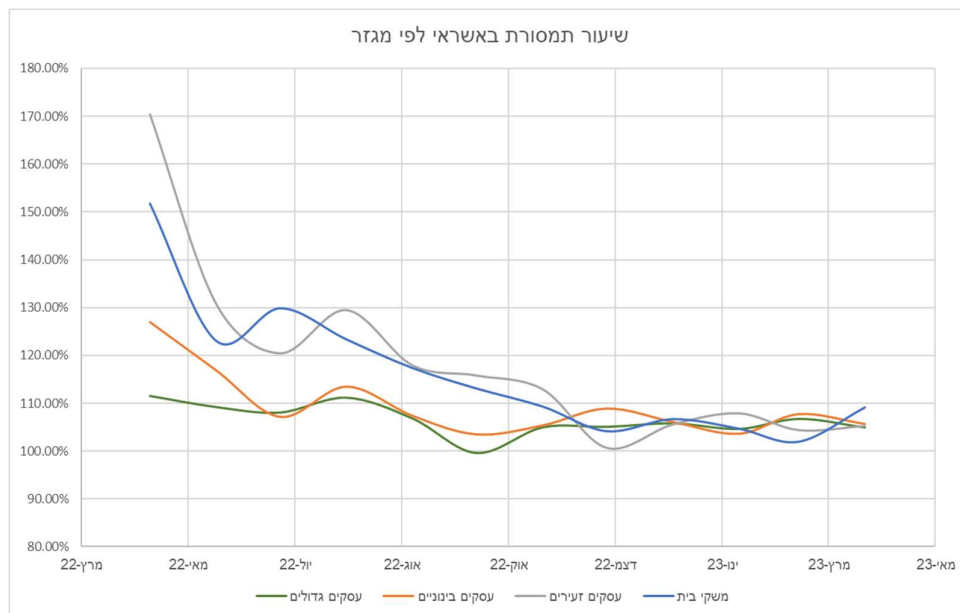

⁴ מתוך דוח בנק ישראל
⁵ מתוך לוח ז-1, בנק ישראל, המפקח על הבנקים, מידע שוטף על תאגידים בנקאיים.

4. שיעורי התמסורת במערכת הבנקאית

4.1. שיעור התמסורת בהלוואות חדשות לא צמודות

כאשר החלה העלאת הריבית בחודש אפריל 2022, הבנקים העלו את הריבית על האשראי בהלוואות חדשות לא צמודות יותר מהעלאת הריבית של בנק ישראל. כלומר, שיעורי התמסורת ברוב הלוואות החדשות שניתנו על ידי הבנקים עמדו על מעל 100% ואף הגיעו ל 170%. שיעורי התמסורת הלכו והתמתנו עבור הסגמנטים השונים לאורך העלאת הריבית של בנק ישראל, אך עדיין נותרו מעל ל-100%. כלומר מחודש אפריל 2022 הבנקים העלו את הריביות על האשראי באשראי הלא צמוד **בשיעור גבוה יותר** מעליית ריבית בנק ישראל. עבור כלל הסגמנטים פרט לבנקאות פרטית. להלן גרף המתאר את שיעור התמסורת בין ריבית בנק ישראל לבין הריבית על האשראי לפי מגזר.

הנתונים מלוח ז-2 המפורסם באתר בנק ישראל.

4.2. שיעור התמסורת בהלוואות חדשות בריבית משתנה לפי בנק

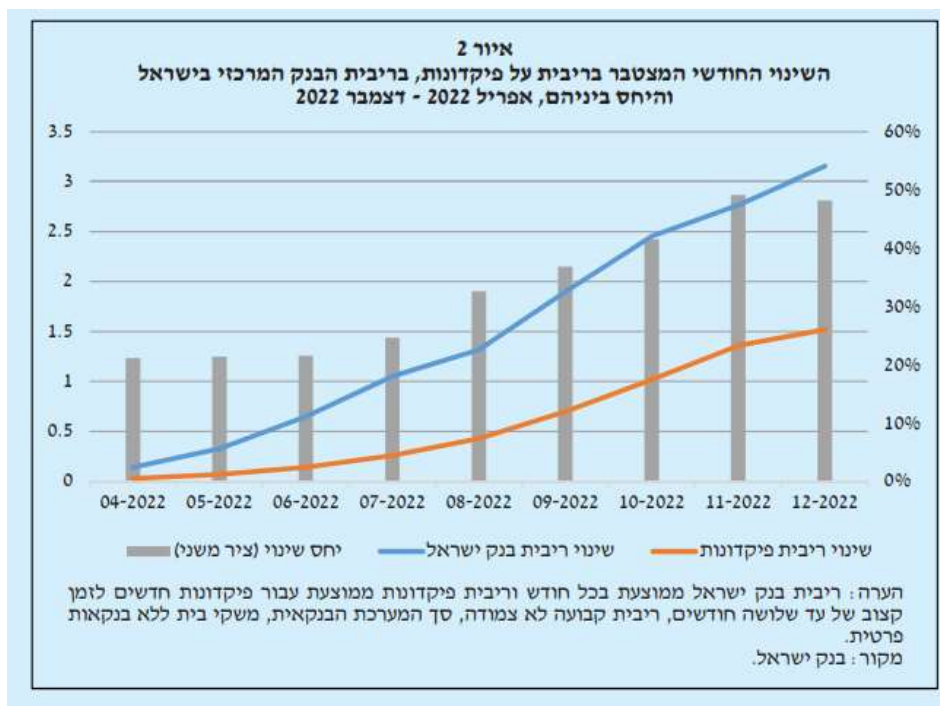
להלן טבלה עם שיעורי התמסורת של הבנקים על הלוואות חדשות בריבית משתנה לא צמודה:

חודש	בינלאומי	מזרחי	דיסקונט	לאומי	פועלים	מערכת
2023-03	110%	111%	108%	117%	100%	107%
2023-02	116%	113%	108%	117%	107%	111%
2023-01	107%	117%	108%	120%	110%	113%
2022-12	107%	101%	102%	116%	93%	104%
2022-11	121%	128%	103%	116%	96%	110%
2022-10	117%	129%	102%	125%	101%	114%
2022-09	115%	121%	110%	131%	113%	121%
2022-08	151%	126%	114%	128%	100%	125%
2022-07	123%	134%	125%	138%	118%	132%
2022-06	102%	95%	119%	132%	128%	125%
2022-05	227%	201%	135%	130%	146%	152%
2022-04	257%	203%	219%	140%	154%	175%

(החישובים בוצעו לפי לוח ז-6.3)

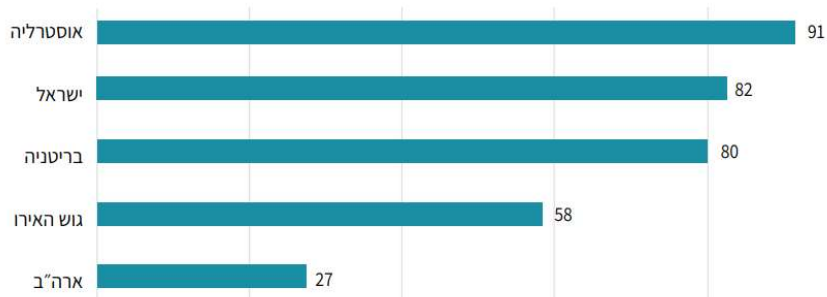
4.3. שיעור התמסורת בפיקדונות

- על פי דוח בנק ישראל שיעור התמסורת לפיקדונות הינו כ- 45%, אך בהערה מדגיש בנק ישראל כי הוא מחשב את התמסורת עבור פיקדונות חדשים לזמן של עד שלושה חודשים. למעשה בנק ישראל משמיט מהחישוב את פיקדונות הציבור שאינם נושאי ריבית ובראשם יתרות הזכות בעו"ש ואם היה מביא אותם בחשבון – אזי שיעור התמסורת היה נמוך בהרבה.
מתוך דוח בנק ישראל לשנת 2022 פרק ד

- יצוין כי בדוח המפקח על הבנקים מוצגים נתונים לפיהם, שיעור התמסורת בישראל גבוה ועומד על 82% (לא הצלחנו להתחקות אחר חישוב זה ומדוע נטען כך), אך כמובן שגם הוא אינו לוקח בחשבון את פיקדונות הציבור שאינם נושאי ריבית.

שיעור התמסורת בישראל הוא מהגבוהים, כאשר הוא גבוה משמעותית בהשוואה לארה"ב ולאייחוד האירופאי, דומה לשיעור זה בבריטניה ונמוך רק במעט השיעור התמסורת באוסטרליה	
איור ג' - 40	שיעור התמסורת של עליית ריבית הבנק המרכזי אל הריבית של פיקדונות משקי הבית, פברואר 2023 אחוזים

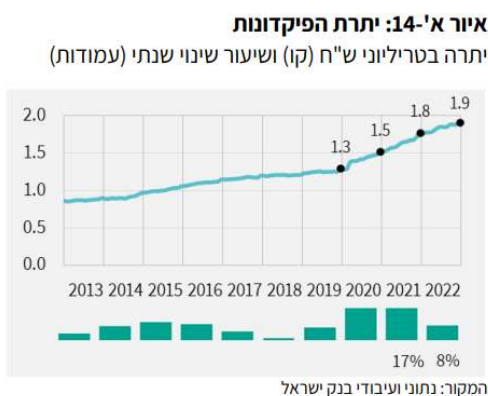

מקור: נתוני הבנקים המרכזיים, דיווחי הבנקים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

5. סך פיקדונות הציבור בבנקים

סך פיקדונות הציבור בבנקים נכון לסוף 2022 עומד על 1,909 מיליארד ש"ח. מתוכם 528.9 מיליארד ש"ח, המהווים 27.7% מכלל הפיקדונות, הינם פיקדונות שאינם נושאי ריבית.

5.1. יתרות המזומן והפיקדונות מהווה כ-41.3% מסך הנכסים הפיננסיים של הציבור לפי דוח "תיק הנכסים הפיננסיים של הציבור" של בנק ישראל

יתרת המזומן והפיקדונות עלתה בשנת 2022, אולם קצב הגידול בה התמתן בהשוואה לשנתיים האחרונות.

יתרת המזומן והפיקדונות מהווה את הרכיב המשמעותי בתיק הנכסים של הציבור (כ-41.3%). רובה מוחזקת בידי הציבור במישרין, שהגדיל את החזקותיו בכ-6.4 נקודות אחוז לכ-68.7% מסך התיק שלו.

יתרת החזקות הציבור בפיקדונות עלתה במהלך השנה בכ-139 מיליארדי ש"ח (8%), מרבית העלייה התרכזה ברביע השני (כ-73 מיליארדי ש"ח), ועמדה בסוף השנה על כ-1.9 טריליון ש"ח. שיעור השינוי בפיקדונות חזר לרמה הממוצעת שלפני תקופת הקורונה.

יתרת המזומן גדלה בשיעור של כ-5.5% (כ-6 מיליארדי ש"ח) ועמדה בסוף השנה על כ-110 מיליארדי ש"ח.

5.2. להלן שיעור התמסורת על פיקדונות חדשים בריבית משתנה לפי בנק

חודש	בינלאומי	מזרחי	דיסקונט	לאומי	פועלים	מערכת
2023-03	54%	80%	57%	73%	54%	60%
2023-02	63%	87%	55%	70%	50%	60%
2023-01	55%	89%	65%	72%	47%	59%
2022-12	47%	73%	65%	75%	44%	53%
2022-11	65%	71%	61%	68%	41%	51%
2022-10	59%	68%	55%	58%	40%	48%
2022-09	53%	66%	63%	61%	42%	49%
2022-08	83%	78%	40%	53%	43%	55%
2022-07	43%	66%	40%	53%	37%	46%
2022-06	24%	55%	49%	45%	29%	35%
2022-05	117%	93%	50%	37%	15%	43%
2022-04	103%	112%	21%	14%	28%	56%

5.3. נדגיש ונציין כי זהו שיעור התמסורת רק על פיקדונות בריבית משתנה לא כולל כ-27.7% מפיקדונות הציבור שהינם בפיקדונות שאינם נושאי ריבית כלל אשר לא נכללו ואשר הכללתם הייתה כמובן מפחיתה משמעותית את שיעור התמסורת האמיתי בפועל.

5.4. לפיכך, גם אם שיעור התמסורת של כלל הפיקדונות נושאי הריבית עומד על 82%, שיעור התמסורת הכולל על פיקדונות הציבור כולל פיקדונות שאינם נושאי ריבית אינו עולה על 59.2%.

הפער בין שיעור התמסורת להלוואות, העומד על כ-107% לבין שיעור התמסורת בפיקדונות העומד על כ-60% הינו למעשה שיעור התמסורת למרווח האשראי של הבנקים והוא עומד על כ-57%. המשמעות הינה כי

⁶ חישוב: $(1 - 27.7\%) \times 82\%$

על כל העלאת ריבית של בנק ישראל ב- 1% העלו הבנקים את מרווח האשראי בכ- 0.57% בממוצע.

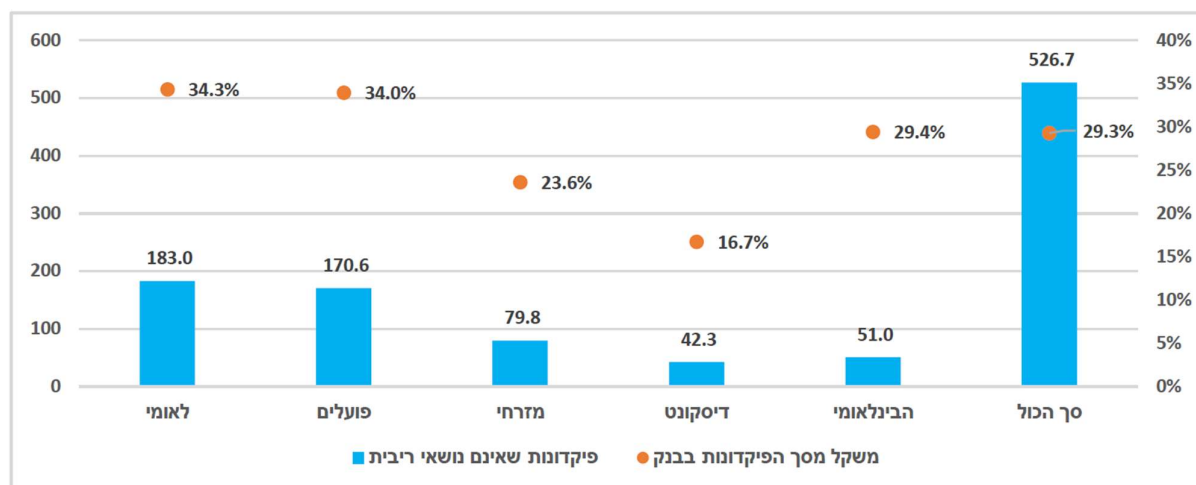
6. היקף הפיקדונות בבנקים

6.1. על פי דוח מרכז המחקר והמידע של הכנסת (מאי 2023) סך פיקדונות הציבור בבנקים נכון לסוף 2022 עומד על 1,909 מיליארד ש"ח, מתוכם 528.9 מיליארד ש"ח, המהווים 27.7% מכלל הפיקדונות, הינם פיקדונות שאינם נושאי ריבית. נכון לסוף מרץ 2023 סך הפיקדונות שאינם נושאים ריבית הסתכם ל- 526.7 מיליארד ש"ח המהווים 29% מסך פיקדונות הציבור. יובהר כי פיקדונות שאינם נושאי ריבית הינם בעיקרם חשבונות עו"ש ביתרת זכות.

6.2. להלן טבלה המתארת את פיקדונות הציבור לפי סוג הפיקדונות וקבוצה בנקאית.

בנק	שאינם נושאי ריבית		נושאי ריבית לפי דרישה		נושאי ריבית לזמן קצוב		סך פיקדונות	
	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021
לאומי	134.5	176.1	184.7	217.1	237.9	144.1	557.1	537.3
פועלים	193.3	235.0	136.6	154.1	202.6	135.9	532.6	525.1
מזרחי טפחות	88.7	104.4	43.5	47.2	212.3	156.4	344.5	307.9
דיסקונט	54.7	74.7	90.4	78.7	147.2	107.5	292.3	260.9
הבינלאומי	55.7	68.6	25.9	31.4	86.7	53.5	168.3	153.4
ירושלים	2.1	2.2	0.8	0.9	11.4	9.3	14.3	12.5
סך הכול	528.9	661.0	481.9	529.3	898.2	606.8	1,909.0	1,797.1
משקל מסך הפיקדונות	27.7%	36.8%	25.2%	29.5%	47.0%	33.8%	100.0%	100.0%
שיעור שינוי 2022-2021	-20.0%		-9.0%		48.0%		6.2%	

6.3. להלן גרף המתאר את הפיקדונות שאינם נושאי ריבית ומשקלם מסך הפיקדונות לפי בנק :

ניתן לראות כי השיעור הממוצע של הפיקדונות שאינם נושאי ריבית עומד היום על כ- 29.3%.

6.4. הערה : סיווג מחדש בדוחות בנק לאומי

בדוחות הכספיים של בנק לאומי לרבעון הראשון של 2022 הציג הבנק כי סך הפיקדונות שאינם נושאי ריבית עומד על כ- 164 מיליארד ש"ח נכון ליום 31.3.2022. בדוחות הכספיים לרבעון הראשון של 2023 הבנק "סיווג מחדש" את הפיקדונות והציג תמונה שונה לחלוטין לפיה נכון ליום 31.3.2022 סך

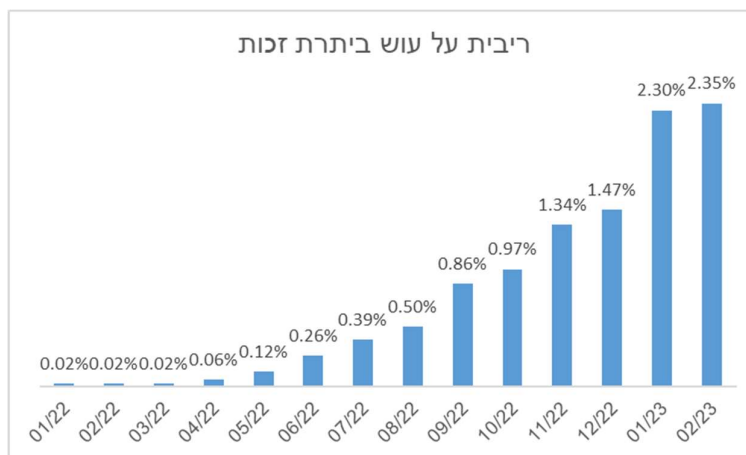
הפיקדונות שאינם נושאי ריבית עמד למעשה על כ-247 מיליארד ₪ ש"ח – גידול של כ-83 מיליארד ש"ח.

סיווג זה מחדש נובע להערכתנו מהתחשבות בפיקדונות שהיו יכולים בתנאים מסוימים לצבור ריבית אך הלכה למעשה לא צברו ריבית.

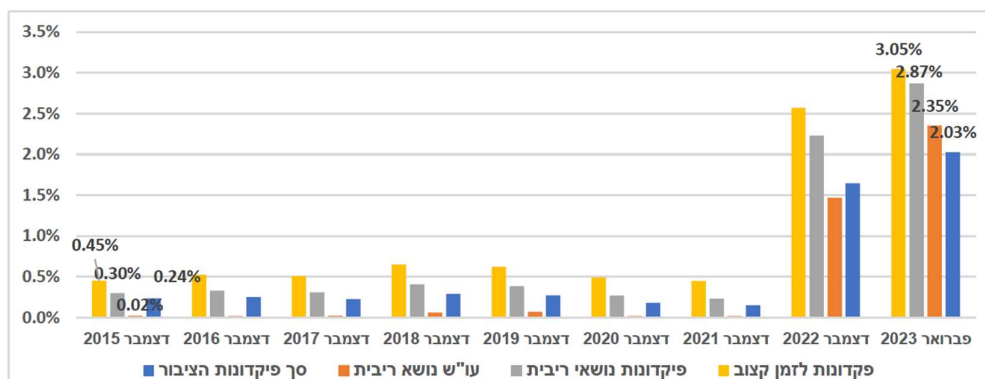
פער מהותי זה של כ-50.7% (!) מעורר חשש כי בבנקים נוספים ישנם כספי פיקדונות שאינם נושאי ריבית המסווגים אף הם באופן שגוי כפיקדונות נושאי ריבית, וזאת בשיעורים ניכרים.

7. הריביות על פיקדונות

- 7.1. פרי"י הינו פיקדון ריבית יומית הניתן להפקדה ולמשיכה בכל יום והצובר ריבית. הוא מתנהל בנפרד מחשבון העו"ש. הריבית עליו היא לרוב נמוכה יותר מאשר פיקדון לתקופה קבועה (7 ימים ומעלה). מבחינת נזילות וסיכון מדובר באותה הנזילות ובאותו הסיכון שיש לבנק כמו בכסף המוחזק בחשבון העו"ש בזכות.
- 7.2. בנק ישראל אינו מציג נתונים של הריביות על הפרי"י אך הוא מציג נתונים על ריביות לעו"ש ביתרת זכות (לוח ז-1).
- 7.3. נדגיש ונציין כי חשבונות אלו, עליהם הבנקים מעניקים ריבית על העו"ש זניחים מבחינת רמת המערכת הבנקאית וגם מבחינת הלקוחות הרלוונטיים בהיותם מוגבלים בסכום. להלן גרף המתאר את שיעור ריבית הממוצע על יתרות עו"ש עליהן הבנקים מעניקים ריבית.

- 7.4. להלן גרף המתאר את הריבית הממוצעת על פיקדונות הציבור לפי סוג הפיקדון. בגרף זה ניתן לראות כי חלה עליה רוחבית ומשמעותית משנת 2022 בשיעורי הריבית בכל סוגי הפיקדונות נושאי הריבית כולל עו"ש נושא ריבית. הפיקדונות היחידים שלא נהנו מעלייה הם הפיקדונות שאינם נושאי ריבית כלל – שהיו ונותרו עם 0% ריבית.

7.5. להלן גרף המתאר את הריבית הממוצעת בפיקדונות של משקי הבית לפי בנק בריבית קבועה (עד חודש) נכון לאפריל 2023. הריבית הממוצעת על פיקדונות אלו עמדה על 2.03% כאשר ישנה שונות גבוהה בין הריביות שנעות בין 1.13% ל 3.4%.

7.6. להלן גרף המתאר את הריבית הממוצעת בפיקדונות משקי הבית לפי בנק בריבית משתנה (עד חודש) נכון לאפריל 2023. הריבית הממוצעת על פיקדונות אלו עמדה על 2.42% כאשר השונות על פיקדונות אלו נמוכה יותר (לעומת פיקדונות בריבית קבועה) והריביות נעות בין 1.83% ל 3.46%.

יש לציין כי להבדיל מריבית על אשראי, אשר בו יכול להיות סיכון אשראי שונה בין לקוח ללקוח המצדיק גביית ריבית שונה, בפיקדונות אין הצדקה כלכלית אמיתית לאפליה בין לקוח ללקוח והאפליה בין הלקוחות בנושא ריביות הפיקדונות נובעת בעיקרה מכח המיקוח של הלקוח מול הבנק.

7.7. ברמת פיקדונות שניתנו למשקי בית בריבית משתנה לא צמודה (חדשים) (לוח 7.6.2), הריבית הממוצעת לחודש מרץ 2023 עומדת על 2.5%.

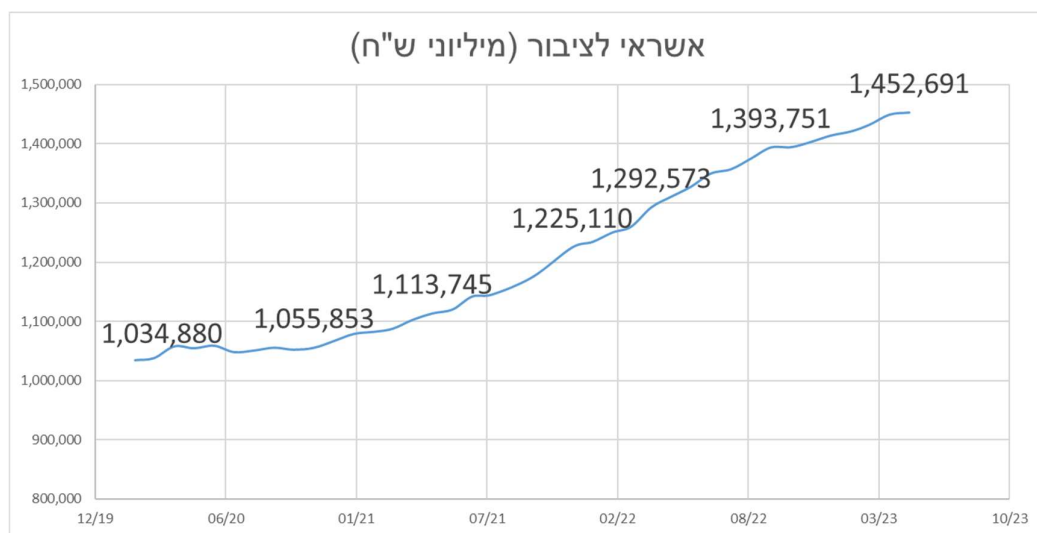
ריביות שניתנו למשקי בית בפיקדונות בריבית משתנה לפי חודש ובנק :

מערכת	בינלאומי	מזרחי	דיסקונט	לאומי	פועלים	חודש
2.50	2.25	3.36	2.43	3.02	2.26	2023-03
2.25	2.38	3.32	2.12	2.62	1.90	2023-02
2.11	1.98	3.23	2.37	2.59	1.70	2023-01
1.69	1.49	2.34	2.09	2.38	1.41	2022-12
1.43	1.82	2.01	1.74	1.90	1.14	2022-11
1.25	1.55	1.82	1.47	1.53	1.04	2022-10
0.95	1.04	1.29	1.25	1.16	0.80	2022-09
0.73	1.11	1.07	0.57	0.71	0.57	2022-08
0.50	0.47	0.74	0.47	0.57	0.40	2022-07
0.24	0.18	0.40	0.37	0.30	0.20	2022-06
0.15	0.40	0.34	0.21	0.13	0.06	2022-05
0.09	0.17	0.20	0.08	0.03	0.05	2022-04
0.01	0.02	0.04	0.05	0.01	0.01	2022-03

(לפי לוח ז-6.2)

8. הריבית על האשראי בריבית משתנה

8.1. במהלך השנים האחרונות חל גידול חד באשראי שניתן ע"י המערכת הבנקאית לציבור, מינואר 2020 ועד אפריל 2023 גדל האשראי במערכת הבנקאית בכ- 40.4%

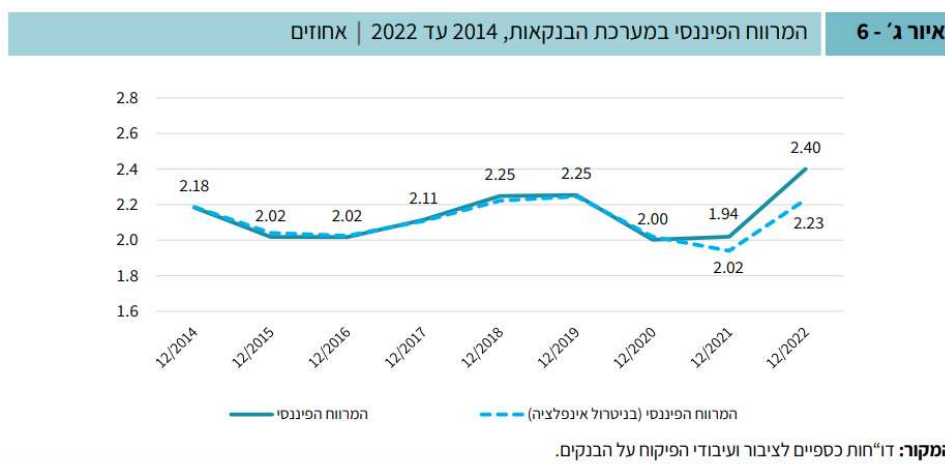
8.2. העלייה בריבית בנק ישראל ביחס לעליה בשיעור הריבית בריבית משתנה פריים לפי מגזרי פעילות:

* האשראי שניתן למשקי בית כולל את האשראי שניתן בבנקאות פרטיות, שניתן בריביות נמוכות יותר. אשראי זה מהווה כ- 2%, בממוצע, מסך האשראי למשקי בית שאינו לדיור.
המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

9. מרווחי האשראי

- 9.1. על מנת לנתח את מרווחי האשראי ואת השינויים במרווחי האשראי בעבודה זו בצורה הטובה ביותר, נשתמש בהשוואות הרלוונטיות ביותר בסגמנטים שונים וננסה לנתח היכן הנתונים מציגים תמונה נכונה של המציאות והיכן ישנם עיוותי נתונים משמעותיים.
- 9.2. בנק ישראל בסקירתו השנתית מציג גרף בו מתקבל הרושם כי **המרווח הפיננסי** במערכת הבנקאית עומד על 2.4% בשנת 2022 לעומת מרווח של 1.94% בשנת 2021.

- 9.3. על פניו, נראה כי מדובר בעליה של 23.7% (בלבד), אך התעמקות בנתונים מצביע על כך שמרווח זה מחושב על סך הנכסים נושאי הריבית של הבנק ולא רק על האשראי לציבור.

9.4. כעולה מלוח 8, להלן, המקור העיקרי של הבנקים למתן אשראי לציבור הינו פיקדונות הציבור (כולל אלו שאינם נושאים ריבית). יתרה מכך ניתן לראות כי הבנקים אף מפקידים כ- 412 מיליארד ש"ח נטו בבנק המרכזי, ואינם מגלגלים את הריבית המתקבלת לפיקדונות של הציבור.

9.5. אציין כי לטענת המבקשים השימוש של הבנקים בריבית בנק ישראל כמדד העיקרי, לקביעת הריבית שלהם על אשראי ובמיוחד שינוי שלה במהלך אורך תקופת האשראי, הינו פסול, מטעה, וחסר תום לב קיצוני ברמה הגבוהה ביותר לאור העובדה שריבית בנק ישראל שונה מהותית מעלות המקורות של הבנקים, שכן שיעורי התייקרות עלות המקורות של הבנקים למתן אשראים נמוכה משמעותית משיעורי התייקרות ריביות בנק ישראל.

לוח 8 | היתרות הממוצעות, שיעורי הכנסות והוצאות הריבית ופער הריבית בגין הנכסים וההתחייבויות, סך מערכת הבנקאות, 2021 עד 2022 | (מיליוני ש"ח, אחוזים במונחים שנתיים)

2022									
ההתחייבויות					הנכסים				
פער הריבית	שיעור ההוצאה	הוצאות המימון	היתרה השנתית הממוצעת (מיליוני ש"ח)		היתרה השנתית הממוצעת (מיליוני ש"ח)	הכנסות המימון	שיעור ההכנסה		
3.24	-1.34	16,174	1,207,084	פיקדונות הציבור	1,347,517	61,694	4.58		אשראי לציבור
0.60	-0.61	162	26,450	פיקדונות מבנקים	34,490	418	1.21		
1.15	-0.06	21	35,046	פיקדונות מבנקים מרכזיים	447,411	5,429	1.21		
-3.34	-5.05	5,220	103,460	אג"ח	238,771	4,077	1.71		
0.17	-2.25	391	17,385	התחייבויות אחרות ¹	14,907	360	2.41		נכסים אחרים ¹
1.87	-1.58	21,969	1,389,425	סך ההתחייבויות נושאות הריבית	2,083,095	71,978	3.46		סך הנכסים נושאי הריבית
								2.40	2,083,095
								50,009	התשואה נטו על נכסים נושאי ריבית (המרווח הפיננסי) ²

¹ ההתחייבויות והנכסים האחרים כוללים בין השאר גם אשראי לממשלה ופיקדונות שלה וזירות ערך שהושאלו/ נשאלו בהסכמי מכר חוזר.

² המרווח הפיננסי הינו היחס שבין הכנסות הריבית נטו לבין סך הנכסים נושאי הריבית. המרווח מוצג באחוזים ומחושב במונחים שנתיים.

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

2021									
ההתחייבויות					הנכסים				
פער הריבית	שיעור ההוצאה	הוצאות המימון	היתרה השנתית הממוצעת (מיליוני ש"ח)		היתרה השנתית הממוצעת (מיליוני ש"ח)	הכנסות המימון	שיעור ההכנסה		
(נקודות אחוז)	(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)			(מיליוני ש"ח)	(אחוזים)			
3.20	-0.42	4,403	1,048,024	פיקדונות הציבור	1,168,356	42,318	3.62		אשראי לציבור
0.29	-0.22	50	22,687	פיקדונות מבנקים	23,681	120	0.51		
0.04	-0.06	18	29,464	פיקדונות מבנקים מרכזיים	437,999	434	0.10		
-2.63	-3.61	3,101	85,962	אג"ח	218,664	2,127	0.97		
0.38	-0.72	36	4,968	התחייבויות אחרות ¹	16,645	184	1.11		נכסים אחרים ¹
1.78	-0.64	7,608	1,191,105	סך ההתחייבויות נושאות הריבית	1,865,345	45,183	2.42		סך הנכסים נושאי הריבית
								2.01	1,865,345
								37,575	התשואה נטו על נכסים נושאי ריבית (המרווח הפיננסי) ²

¹ ההתחייבויות והנכסים האחרים כוללים בין השאר גם אשראי לממשלה ופיקדונות שלה וזירות ערך שהושאלו/ נשאלו בהסכמי מכר חוזר.

² המרווח הפיננסי הינו היחס שבין הכנסות הריבית נטו לבין סך הנכסים נושאי הריבית. המרווח מוצג באחוזים ומחושב במונחים שנתיים.

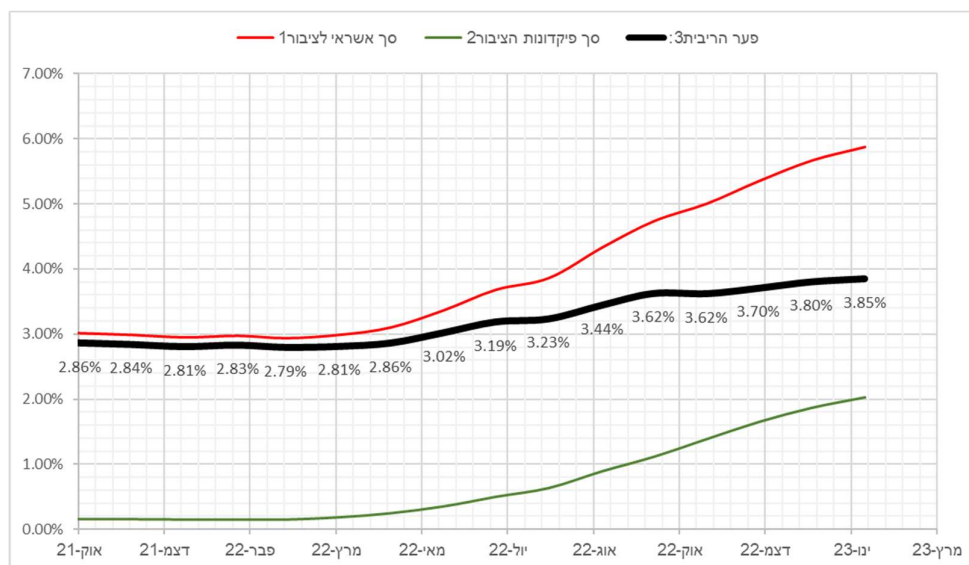
המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

9.6. להלן שיעורי הריבית על אשראי שניתן למשקי בית בריבית משתנה לא צמודה לפי חודש ולפי בנק:

מערכת	בינלאומי	מזרחי	דיסקונט	לאומי	פועלים	חודש
9.39	8.52	9.92	8.15	9.86	9.51	2023-03
9.09	8.29	9.56	7.72	9.42	9.36	2023-02
8.97	7.77	9.50	7.52	9.31	9.29	2023-01
8.22	7.30	8.48	6.87	8.68	8.30	2022-12
7.99	7.30	8.85	6.53	8.26	8.03	2022-11
7.89	6.97	8.66	6.31	8.26	7.98	2022-10
7.23	6.11	7.60	5.74	7.50	7.51	2022-09
6.57	5.92	6.95	5.16	6.70	6.67	2022-08
6.32	5.24	6.71	4.98	6.48	6.60	2022-07
5.74	4.60	5.92	4.43	5.88	6.19	2022-06
5.42	4.67	5.95	4.10	5.44	5.83	2022-05
5.18	4.30	5.59	3.97	5.22	5.58	2022-04
4.93	3.94	5.30	3.66	5.02	5.36	2022-03

9.7. מרווח האשראי הכולל במערכת הבנקאית

1. בלוח ז-1 המפורסם באתר בנק ישראל מצוינות הריביות בכל המערכת הבנקאית: הריבית על סך האשראי לציבור, הריבית על סך פיקדונות הציבור והפער בין ריביות אלו. לוח זה לוקח בחשבון פיקדונות ואשראי שאינם נושאים ריבית.
2. להלן גרף על בסיס הנתונים המוצגים ע"י בנק ישראל:

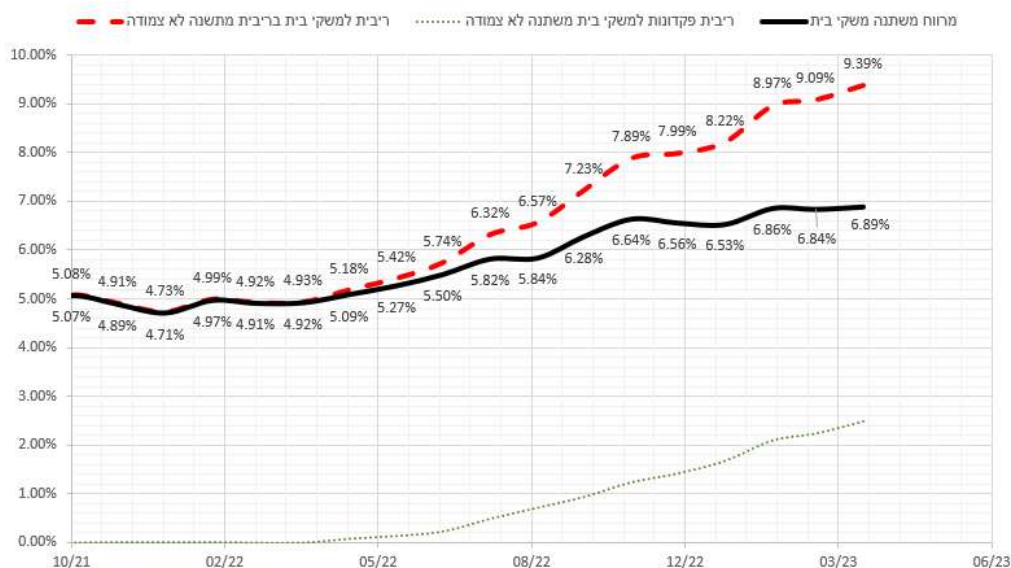

3. בגרף ניתן לראות כי מרווח האשראי של המערכת הבנקאית כולה קפץ מרמה של 2.79% בתחילת שנת 2022 למרווח של 3.85% בפברואר 2023, **קפיצה של 38% במרווח האשראי של הבנקים**, שמשמעותו גידול של 1.06% במרווח האשראי של המערכת כולה.
4. נקודה חשובה לציון בהקשר של נתונים אלו היא שהם כוללים בתוכם אשראי שניתן בריבית קבועה נמוכה מלפני מספר שנים ומעוותים את התמונה כלפי מטה. על מנת לבדוק את מרווח האשראי העדכני שאותו גובים הבנקים בעת זו, יש לבדוק את הנתונים השוליים - הריביות על האשראי החדש שניתן לציבור לאחר העלאות הריבית של בנק ישראל ואת הריבית על האשראים הקיימים הצמודים לריבית הפריים.

⁷ עליה מ 2.79% טרום העלאות הריבית ל 3.85% נכון לחוד פברואר

9.8. מרווח האשראי – ריבית משתנה לא צמודה למשקי בית

1. בלוח ז-6 המפורסם באתר בנק ישראל מצויות הריביות על פיקדונות שניתנו למשקי בית בריבית משתנה לא צמודה, זאת לעומת הריבית אשראי שניתן למשקי בית בריבית משתנה לא צמודה.
2. יש לציין כי מדובר בלוח זה בנתונים השוטפים, המציגים את מרווחי האשראי העדכניים במערכת הבנקאית בצורה מהימנה יותר.
3. להלן גרף על בסיס הנתונים המוצגים ע"י בנק ישראל:

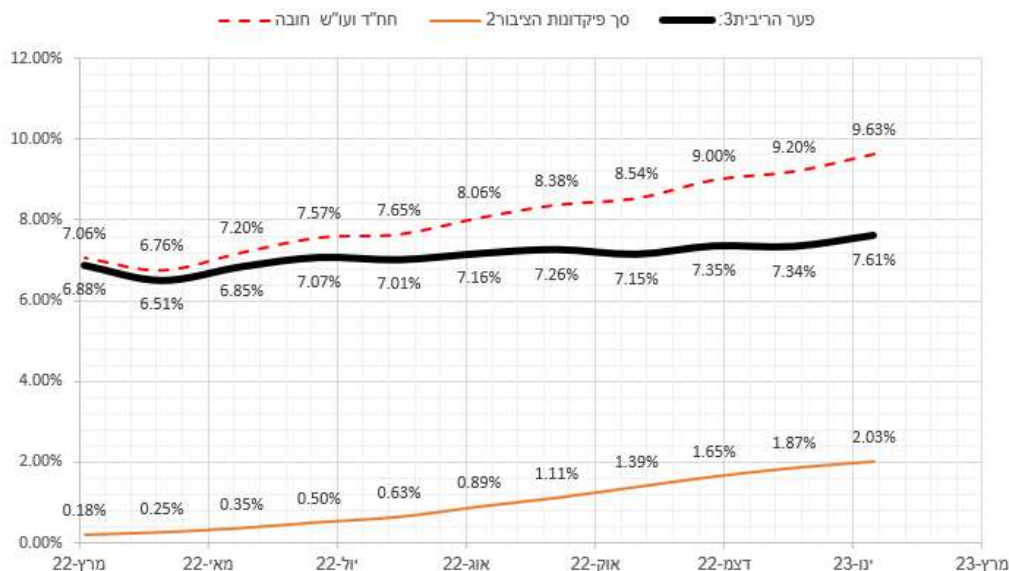
4. בגרף ניתן לראות כי מרווח האשראי של המערכת הבנקאית כולה קפץ מרמה של כ-4.9% בתחילת שנת 2022 למרווח של 6.89% במרץ 2023, קפיצה של 40.3%⁸ במרווח האשראי של הבנקים. ומהווה גידול של כ-2% במרווח האשראי.

9.9. מרווח האשראי – עו"ש מול חח"ד במשקי בית

- בחלק זה נערוך השוואה של מרווח האשראי בין הריביות על יתרות זכות בחשבונות משקי הבית לבין הריביות על יתרות חובה בחשבונות משקי הבית. שיעורי הריבית על יתרת חובה הינם שיעורי הריבית הגבוהים ביותר במערכת הבנקאית שלאחרונה אף חוצים את רף ה-10% בבנקים מסוימים.
- 9.10. נקודה חשובה לא פחות הינה היקפי היתרות בבנקים בזכות ובחובה. נכון חודש פברואר 2023 יתרות החובה של הציבור בחשבונות עו"ש וחח"ד הסתכמו לכ-48 מיליארד ₪ בעוד יתרות הזכות בחודש זה עמדו על 531 מיליארד ₪.

⁸ עליה ממרווח של 4.91% למרווח של 6.89%

9.11. כאשר בוחנים את סך הריבית על סך פיקדונות הציבור, כולל פיקדונות שאינם צוברי ריבית, מרווח האשראי זינק מ- 6.51% ל- 7.61%

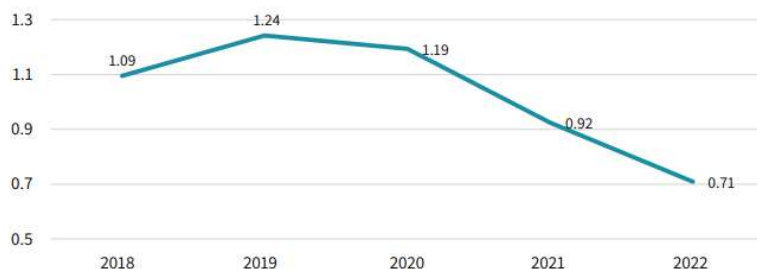
10. איכות האשראי

10.1. הסבר כלכלי להגדלת מרווח האשראי היה יכול להיות אם הייתה חלה ירידה באיכות תיק האשראי, אולם תיק האשראי הבנקאי רק השתבח עם השנים ומצב זה היה אף אמור להוביל להורדת מרווח האשראי.

10.2. NPL (Non-Performing Loans) נמדד לפי חובות שאינם צוברים ריבית והחובות שצוברים ריבית בפיגור של מעל ל- 90 יום.

מדד זה המשיך לרדת בשנת 2022 על רקע גידול הסך תיק האשראי וירידה בהיקף האשראי הבעייתי שאינו צובר ריבית ואשראי צובר ריבית מעל 90 יום, מה שמעיד על שיפור באיכותו של תיק האשראי.

האומדן לשיעור ה-NPL נמצא בירידה, על רקע הגידול והשיפור באיכותו של תיק האשראי	
איור ה' - 27	שיעור האשראי שאינו צובר או צובר בפיגור של 90 ימים או יותר מיתרת האשראי לציבור, סך מערכת הבנקאות, 2018 עד 2022 אחוזים

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

10.3. גם שיעור האשראי שאינו בדירוג ביצוע מתוך סך סיכון האשראי נמצא ברמה הנמוכה ביותר מאז שנת 2015, המשך הצמצום בממד זה בשנת 2022 נובע בעיקרו מהתמתנות מדדי סיכון של תיק האשראי לדירוג. משקלו של האשראי לדירוג שאינו בדירוג ביצוע מסך סיכון האשראי ירד מ- 24.2% בשנת 2021 ל-

13.4% בשנת 2022 (פרק ה' לדוח בנק ישראל עמוד 25).

שיעור אשראי שאינו בדירוג ביצוע מתוך סך סיכון האשראי, סך מערכת הבנקאות, 2018 עד 2022
אחוזים | **איור ה' - 28**

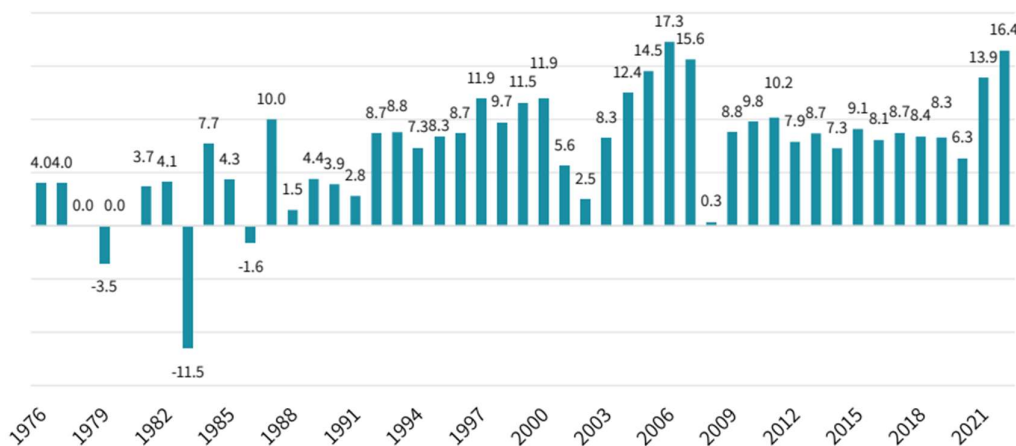
המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

10.4. על פי ממצאים אלו איכות תיק האשראי של הבנקים השתפרה בכלל המערכת ובמיוחד בתיק האשראי לדיור ועל כן, היה ניתן לצפות כי המערכת הבנקאית תוריד את מרווחי האשראי ולא תעלה אותם.

11. השינוי ברווחיות הבנקים בעקבות העלאות הריבית של בנק ישראל

11.1. להלן התשובה על ההון במערכת הבנקאית משנת 1976 ועד שנת 2022 :

התשובה להון (ROE) (לאחר מס 1, סך מערכת הבנקאות, 1976 עד 2022 | באחוזים **איור ג' - 17**

¹ בשל שיעורי האינפלציה הגבוהים ששררו בישראל, הנתון המוצג עבור השנים 1976 עד 1983 הינו מנוטרל אינפלציה.
המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

התשובה על ההון של הבנקים⁹ בשנת 2022 הינה הגבוהה ביותר מזה 45 שנה לפחות!

התשובה על ההון ברבעון הראשון של 2023 גבוהה אף יותר ועומדת על 20.6% בבנקים נושא תביעה זו.

⁹ בנטרול השפעת מכירת קופות הגמל וקרנות הנאמנות בשנת 2016

להלן נתוני שיעורי התשואה על ההון של הבנקים ברבעון הראשון של 2023 :

בנק	תשואה על ההון ללא נטרול	7.80%
לאומי*	16.1%	
דיסקונט	20.1%	
מזרחי	22.4%	
בימלאומי	23.6%	
ממוצע	20.6%	18.5%

*בנק לאומי רשם ברבעון הראשון של 2023, ירידת ערך בגין שווי ההשקעה Valley בסך של 1.1 מיליארד ש"ח, העמודה השמאלית מציגה את התשואה על ההון כולל הפרשה זו. העמודה השמאלית מציגה את התשואה על ההון של לאומי בנטרול הפרשה זו.

יצוין כי התשואה החריגה בשנת 2006 נבעה בעיקרה מאירועים חד פעמיים שהתקבלו ממכירת הבעלות וזכויות הניהול של קופות הגמל ושל קרנות הנאמנות, כפועל יוצא מיישום החוק להגברת התחרותיות וצמצום הריכוזיות בשוק ההון הישראלי ("רפורמת בכר"). בניכוי השפעות אלו התשואה על ההון בשנת 2006 עמדה בממוצע על 14.4% (ולא על 17.3%). ניתן לומר כי בעקבות העובדה כי ישנו שיעור משמעותי של פיקדונות שאינם נושאי ריבית למרות העלייה בסביבת הריבית, במצב בו באשראי ובהלוואות הריבית עולה, גדלה מאוד הרווחיות של הבנקים בשל הגידול החד בהכנסות ריבית נטו.

11.2. המפקח על הבנקים, יאיר אבידן מאשר זאת למעשה וכתב ב"פתח דבר - המפקח על הבנקים בנק ישראל, מערכת הבנקאות בישראל, 2022 מכתב המפקח על הבנקים" במסגרת הסקירה השנתית לשנת 2022 של הפיקוח על הבנקים כך (ע' 5):

"**רווחיותם של הבנקים עלתה והגיע במהלך שנת 2022 לרמתה הגבוהה מאז שנת 2006... בין היתר על רקע פערי עיתוי בין מועד הגלגול של עליית הריבית לאשראי, שהיה מהיר יחסית, לבין מועד גלגול העלייה לפיקדונות... נכון היה שהריבית תגולגל לפיקדונות מהר יותר.**"

11.3. כאמור להערכתנו, בנוסף לפערי העיתוי, קיימת בעיה ממשית של אי גלגול עליית הריבית לפיקדונות לפיקדונות שאינם נושאים ריבית כלל.

11.4. לאור האמור, גורם משמעותי ביותר לרווחיות הבנקים הינו העובדה שהיתרות האמורות בפיקדונות שאינם נושאים ריבית ומעניקים לבנקים מקור הון בשווי מיליארדי שקלים וזאת ללא כל עלות, ושם כל עוד הריבית נשארת אפס - אין כלל תמסורת.

12. עמדת בנק ישראל

12.1. אציין כי עמדת בנק ישראל תומכת באמור.

12.2. להלן דברי נגיד בנק ישראל ביום 20.6.2023, שהבהיר את חשיבות הסיטואציה, כמה חוסר ההוגנות גדול, ואת אשר פורט כאן, אך גם הבהיר כי הוא לא יבצע כל צעד פרקטי:

נגיד בנק ישראל, פרופ' אמיר ירון: "המערכת הבנקאית איתנה ורווחית. בעת האחרונה רשמה המערכת רווחיות גבוהה מאוד ועלייה חדה של התשואה על ההון, בין היתר, כתוצאה משילוב של מספר גורמים: יתרות עו"ש שנותרו גבוהות מהוות מקור בעלות אפסית להעמדת אשראי; תמסורת לא מספקת של הריבית לפיקדונות במגזר משקי הבית וריכוז גבוה של אשראי בריבית משתנה שההכנסות ממנו עולות עם עליית הריבית במשק. חיוני שהבנקים יידעו למצוא את האיזון המשקף את ערך ההוגנות, בין מדיניות הריבית על ההלוואות לבין מדיניות הריבית על הפיקדונות וניהול העו"ש - ובדגש על משקי הבית והעסקים הקטנים."

המפקח על הבנקים, מר יאיר אבידן: "הפיקוח על הבנקים והמערכת הבנקאית שמים דגש רב על הוגנות המערכת כלפי לקוחותיה. היעדים שצוינו היום בדיון מהווים צעד נוסף לשיפור ההוגנות במערכת על

המוצרים והשירותים השונים. יש בהם לסייע ולהיטיב בצורה משמעותית עם הלקוחות הרלוונטיים והם מהווים המשך לתפיסת הלקוח במרכז. חשוב לציין, כי גם ללקוחות ישנם כלים להשוואה ולשיפור תנאיהם שקידמנו בשנים האחרונות, ואני קורא להם להמשיך ולהשתמש בהם".

נגיד בנק ישראל, פרופ' אמיר ירון, זימן את הנהלות הבנקים לפגישה בלשכתו בתל אביב, לאחר עבודת מטה שנערכה בבנק ישראל בשיתוף עם הפיקוח על הבנקים וחטיבת המחקר. בפגישה נכחו מטעם בנק ישראל גם המפקח על הבנקים היוצא, מר יאיר אבידן והמפקח הנכנס, מר דני חחיאשילי.

במהלך הפגישה הדגיש הנגיד למנכ"ל הבנקים כי **הרווחיות הגבוהה במערכת הבנקאית בתקופה האחרונה נובעת בין היתר מההיקף הגבוה של פיקדונות העו"ש שאינם נושאים ריבית ומתמסורת בלתי מספקת של הריבית על הפיקדונות של משקי הבית בסביבת הריבית הנוכחית. זאת, כאשר בצד ההלוואות מתקיימת במקביל תמסורת כמעט מלאה. כל אלו הובילו לתשואה גבוהה מאוד על ההון שאיננה ברת קיימא בטווח הארוך.** כמו כן, הודגשה החשיבות בגיבוש פתרונות ממוקדים לאוכלוסיות המצויות בקשיים באופן מיוחד.

במהלך הפגישה ציין הנגיד לחיוב חלק מהצעדים שהובילו הבנקים השונים בנושאים אלו למען לקוחותיהם בתקופה האחרונה, אך **הבהיר שמצב זה איננו מספק והציג מספר יעדים שראוי שהמערכת הבנקאית תפעל להשגתם על מנת להיטיב עם לקוחותיה ולחזק את הוגנות המערכת מולם.**

להלן היעדים המרכזיים שהעלה הנגיד בפגישה:

1. **תמסורת ריבית נאותה על יתרות זכות של משקי בית.**
 2. **עידוד אקטיבי מתמשך של לקוחות בעלי יתרת עו"ש מעל רף מסוים להסטת כספים המוחזקים בעו"ש לאפיקים משתלמים יותר (כגון פיקדונות לזמן קצוב או קרנות כספיות).**
 3. **סיוע אקטיבי לבעלי המשכנתאות המאובחנים כבעלי הקשיים המשמעותיים ביותר.**
 4. **הקלת הנטל ללקוחות בעלי יתרה שלילית בחשבונות העו"ש.**
- בתום הפגישה הנחה הנגיד את מנכ"ל הבנקים לדווח למפקח על הבנקים, בדבר היערכותם להשגת היעדים שהציג. הנגיד הדגיש, כי הוא מצפה מכל אחד מהבנקים לאמץ צעדים מדידים וישימים להשגת היעדים בתוך פרק זמן קצר. [הדגשות שלנו]

13.

13.1. נוסף על האמור ועוד קודם לכן, המפקח על הבנקים יאיר אבידן אמר במסגרת הצגת דוח הפיקוח על הבנקים במאי 2023¹⁰:

"אנחנו רואים שהעברת הכוח ללקוח גרמה לכך שיש מעבר די משמעותי של לקוחות מיתרות עו"ש שאינם נושאות ריבית לכאלה שכן, וגם מעבר לפיקדונות קצובים עם ריבית, כך שסך היקף הנכסים שנושאים ריבית במגמת עלייה. הרעש התקשורתי גרם לציבור להבין את החשיבות של ניהול פיננסי. אגב האמירה הזו, אני מנצל את ההזדמנות וקורא לבנקים להביא לידיעתם של הלקוחות, לא רק בעת ייעוץ, את העובדה שיש להם יתרות עו"ש שאינם נושאות ריבית, כשלצד הפיקדונות ישנו גם שימוש אחר במוצרים פיננסיים אחרים".

13.2. נגיד בנק ישראל, פרופ' אמיר ירון אמר בראיון ביום 11.5.2023¹¹:

"יותר מדי כסף של הציבור שוכב בעו"ש או בפיקדונות ללא ריבית, וזה חבל. הייתי מצפה מהבנקים לאבחן לאילו לקוחות יש יותר מדי כסף שיושב בעו"ש זמן רב, ולתמרץ אותם לעשות

¹⁰ <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001447593>

¹¹ https://www.themarket.com/markets/2023-05-24/ty-article/premium/00000188-499d-de00-a588-ff9f3cd50000?source=android&utm_source=App_Share&utm_medium=Android_Native&utm_campaign=Share

שינוי. כדאי לוודא שהלקוחות יודעים שהכסף יכול להיות בפיקדונות לזמן קצוב, כך לפחות ירוויחו עליו ריבית".

13.3. עוד קודם לכן, במכתב הפיקוח על הבנקים מיום 7.9.2022 שכותרתו - "הוגנות צרכנית בסביבה פיננסית משתנה", כתב כך:

"בחודשים האחרונים חלו שינויים בסביבת הריבית והאינפלציה, זאת לאחר שנים של יציבות יחסית. שינויים אלו העלו את החשיבות של הגברת יכולת ההבנה של הלקוחות את השלכות השינויים והגברת יכולת ההשוואה שלהם בין התנאים המוצעים להם על ידי בנקים שונים במגוון המוצרים הבנקאים, הן בצד האשראי והן בצד הפיקדונות. על רקע זה קיימת בחודשים האחרונים שיחות עם בכירי המערכת הבנקאית בהן הדגשתי את ציפיתי לשמור על ענייני הלקוחות נוכח השינויים האמורים ובכלל זה להתאים את המוצרים והשירותים לצרכי הלקוחות, לנהל תקשורת וקשר עם הלקוחות, לתמוך בלקוחות במימוש התועלות מהמוצרים והשירותים המסופקים ולוודא שהאינטרסים של הלקוחות יעמדו במרכז."

13.4. וכן ראו הרצאת נגיד בנק ישראל, פרופ' אמיר ירון, בכנס השנתי של מכון אהרן¹², ביום 13.6.2023:

"אין ספק כי ישנו שיפור מסוים בתמסורת בין ריבית בנק ישראל לבין ריבית הפיקדונות ובהשוואה בין לאומית היא אף בולטת לחיוב. השיפור נזקף גם למהלכים שנקט בנק ישראל לרבות הנפקת מק"מים בתדירות גבוהה יותר והנגשת המידע על ריבית הפיקדונות בבנקים השונים באופן שקוף ופשוט. אני מצפה שתהליך זה ימשיך ביתר שאת. יתרה מכך, ניתן לראות באיור (שקף 30) כי פיקדונות הציבור השיקליים במערכת הבנקאית עומדים על 1.4 טריליארד שקלים, מתוכם למעלה מ-500 מיליארד נמצאים בחשבונות העו"ש. יתרות אלו לא מניבות בדרך כלל ריבית למפקידים אך מניבות הכנסות ריבית לבנק. גם בנושא זה אמרתי במספר פורומים בעבר לנציגי המערכת כי עליהם לנהוג בהוגנות, ובחשיבה אסטרטגית ארוכת טווח, ולהאיר את עיני הלקוחות לכך שהם יכולים לשים את הכסף בפיקדונות נושאי ריבית – ככל שאינם זקוקים לנזילות גבוהה, ולתת להם את האפשרות ליהנות גם מהיתרונות הנלווים לסביבת הריבית הגבוהה. כפי שצינתי, אמרנו זאת לבנקים מספר פעמים, ואף ציינתי כי ככל שלא נהיה שבעי רצון מהתהליך, לא נהסס להשתמש בכלים רגולטוריים בנושא. ואכן לאחרונה ראינו חלק מהבנקים שפנו ללקוחותיהם והציעו להם מסלולי חיסכון אטרקטיביים יותר מהקיים, ואף חלק מהבנקים שמציעים ריבית על יתרות העו"ש. זוהי התחלה טובה, ועלינו לוודא כי היא מגמה זו תמשיך."

14. הגדרת הקבוצה המיוצגת

כפי שנמסר לי ע"י עורכי הדין הקבוצה המיוצגת הינה: "כל מי שמנהל או שניהל חשבון בבנקים המשיבים ואשר חשבונו היה מצוי ביתרת חובה או יתרת חוב, או שנטל הלוואה לרבות במשכנתא או שהוא חב כספים לבנק (או צירוף כלשהו של אלה), והריבית בה חויב הועלתה לפחות פעם אחת, בתקופה שמאז חודש אפריל 2022 ועד למועד הגשת בקשת אישור זו, או עד מועד שינוי הפרקטיקה ע"י המשיבים - לפי המאוחר".

15. הערכת הנזק לחברי הקבוצה המיוצגת:

15.1. להערכתנו, שיעור התמסורת בין ריבית בנק ישראל לבין ריבית החובה הסבירה על יתרות חובה לסוגיהן השונים היה צריך לעמוד לכל היותר על 60%, בדיוק כפי ששיעור התמסורת על פיקדונות חדשים עמד על שיעור זה. איננו רואים סיבה מיוחדת להעלאת הרווחיות דווקא בתקופה זו ולכן יש לשמור על העלאת הריבית באופן זהה או לפחות דומה להעלאת הריבית על המקורות.

¹² <https://www.boi.org.il/publications/pressreleases/63908>

15.2. הריבית הסבירה, הנגזרת משיעור תמסורת זה, שהיה על הגופים הבנקאיים לגבות מלקוחותיהם בגין יתרונות חובה ואשר, נכון ליום חוות הדעת, הייתה אמורה להיות נמוכה בכ- 132.18% מהריבית אותה גובים הבנקים ממשקי הבית.

15.3. על פי דוח "מערכת הבנקאות בישראל" נספח א, לשנת 2022, סך האשראי במערכת הבנקאית עומד על 1.47 טריליון ש"ח:

לוח 2 המבנה של מערכת הבנקאות, שנת 2022 ¹						
הבנק	המשקל בסך נכסי מערכת הבנקאות	המשקל בסך האשראי הבנקאי	מספר הסניפים ⁵	הנתונים המאזניים		
				סך הנכסים	האשראי לציבור (ברוטו)	סך פיקדונות הציבור
				(מיליוני ש"ח)		ההון העצמי
לאומי	29.3	26.5	193	699,166	389,768	557,084
פועלים	27.9	26.8	233	665,353	394,262	532,588
דיסקונט	15.8	16.6	178	376,754	244,288	292,293
מזרחי-טפחות	18.0	21.1	198	428,292	310,356	344,514
הבינלאומי	8.2	8.0	103	195,955	117,156	168,269
ירושלים	0.8	1.0	23	18,907	14,218	14,267
סה"כ המערכת	100	100	928	2,384,427	1,470,048	1,909,015
						158,583

15.4. לשם הערכת הנזק בלבד בשלב זה, לאורך התקופה הרלוונטית מאז החלו עליות הריבית, הנחנו מספר הנחות שמרניות במיוחד:

1. אנו מניחים כי 30% מהאשראי הינו אשראי בריבית משתנה.
2. אנו עושים שימוש בשיעורי התמסורת לפיקדונות הנכונים לחודש מרץ 2023 למרות שאלו שופרו לאורך השנה האחרונה (כלומר, הנחה מטיבה עם הבנקים).
3. אנו עושים שימוש בשיעורי התמסורת להלוואות הנכונים לחודש מרץ 2023 למרות שאלו התמתנו לאורך השנה האחרונה (גם זו הנחה מטיבה עם הבנקים).
4. לצורך החישוב כאומדן בלבד, אנו מניחים כי ריבית בנק ישראל עלתה באופן לינארי לאורך התקופה ועל כן מחלקים את פער הריבית הנוכחי בחצי לצורך חישוב הנזק בשנה האחרונה.
5. ריבית בנק ישראל עמדה על 4.25% נכון למרץ 2023 ושיעור השינוי אותו אנו מכפילים בפער התמסורת הינו 4.15%.
6. לאור העובדה שאין לנו עדיין נתונים לגבי מרווחי האשראי לחודשים אפריל מאי ויוני, אנו מניחים לצורך הערכת הנזק כי פער הריבית נשמר ולצורך החישוב השתמשנו בריבית הממוצעת של בנק ישראל בחודש אפריל שעמדה על 4.44%.
7. את הנזק החודשי אליו הגענו הכפלנו ב- 2.66 עבור חודש אפריל עד ל- 20.6.2023.

¹³ ריבית בנק ישראל עלתה ב- 4.65% בתקופה האמורה והפער בין שיעורי התמסורת עמד על 47% שכן שיעור התמסורת על הלוואות עמד על 107% ושיעור התמסורת על פיקדונות עמד על 60% (4.65%*47%)

להלן טבלה המציגה את שיעור הנזק לציבור לפי בנק לתקופת מרץ 2022 עד מרץ 2023 :

מק	מיליוני ש"ח	אשראי לציבור	ריבית משתנה	תמסורת בהלוואות	תמסורת בפקדונות	פער	פער במונחי ריבית
לאומי	389,768	116,930	100%	54%	-46%	-0.95%	-1,116
פועלים	394,262	118,279	117%	73%	-44%	-0.91%	-1,080
דיסקונט	244,288	73,286	108%	57%	-51%	-1.06%	-776
מזרחי	310,356	93,107	111%	80%	-31%	-0.64%	-599
הבינלאומי	117,156	35,147	110%	54%	-56%	-1.16%	-408
סה"כ	1,455,830	436,749	109%	64%	-46%	-0.95%	-3,979

להלן תחשיב הנזק המתמשך, לכל חודש, החל מחודש אפריל 2023 :

מק	פער במונחי ריבית חודשית	פער במונחי ריבית שנתית	פער	תמסורת בפקדונות	תמסורת בהלוואות	ריבית משתנה	אשראי לציבור	מיליוני ש"ח
-195	-0.17%	-2.00%	-46%	54%	100%	116,930	389,768	לאומי
-188	-0.16%	-1.91%	-44%	73%	117%	118,279	394,262	פועלים
-135	-0.18%	-2.21%	-51%	57%	108%	73,286	244,288	דיסקונט
-104	-0.11%	-1.35%	-31%	80%	111%	93,107	310,356	מזרחי
-71	-0.20%	-2.43%	-56%	54%	110%	35,147	117,156	הבינלאומי
-694	-0.16%	-1.98%	-46%	64%	109%	436,749	1,455,830	סה"כ

סך הנזק החל מחודש אפריל 2023 ואילך הינו כ- 694 מיליון ₪ לחודש.

סך הנזק המוערך מאפריל 2023 עד 20.6.2023 עומד על כ- 1.846 מיליארד ₪.

הערכת הנזק לכל התקופה החל מתחילת העלאות הריבית (אפריל 2022) ועד היום, עומדת על 5.8 מיליארד ₪.

כמובן שלצורך הערכת הנזק המלאה אין מניעה מלחשב את האמור במדויק, לאחר קבלת מידע מתאים ונתונים מהבנק, אך הדבר אינו נדרש כעת באשר נזק וודאי קיים, ומדובר בנזק משמעותי מאוד. נדגיש ונציין כי זו הערכת נזק בלבד, על מנת לדעת מהו הנזק המדויק יש לקבל נתונים מלאים מכל אחד מהבנקים ולבצע חישוב מדויק לגביו.

- 15.5. מבחינת כל מבקש, אומדן נזקו הינו פער הריבית כמופיע בטבלה הראשונה בסעיף 7 בהתאם לסך האשראי שנטל ובהתאם לתקופת הזמן בה התמסורת על הלוואתו הייתה גבוהה מהתמסורת על הפיקדונות בבנק ממנו נטל את ההלוואה.
- 15.6. עוד נציין כי עיקר הנזק הינו בתקופה זו, לאור גידול מרווח האשראי עם עליות הריבית האחרונות. הנזק החודשי המתמשך נכון ליום כתיבת חוות דעת זו, עומד על כ- 694 מיליון ש"ח, מצטבר חודש בחודשו, עד שהבנקים ישנו את השיטה בה הם פועלים. יובהר כי החישוב האמור הינו לצורכי אומדן הנזק בלבד לצורך שלב זה.

16. מקורות מידע

- 16.1. אתר בנק ישראל, פיקוח והסדרה.
- 16.2. אתר בנק ישראל, דוחות המדיניות המוניטרית.
- 16.3. המפקח על הבנקים, "מערכת הבנקאות בישראל – סקירה שנתית לשנת 2022"
- 16.4. מרכז המחקר והמידע של הכנסת, ניתוח עלות מקורות ההון של בנקים ושל גופים חוץ בנקאיים.
- 16.5. מרכז המחקר והמידע של הכנסת, ריביות על יתרות זכות בפקדונות עו"ש – ניתוח וסקירה משווה (2015)
- 16.6. סקירת מערכת הבנקאות בישראל 2022.

17. תמצית השכלה וניסיון של הכותב

השכלה:

- תואר ראשון בכלכלה ומנהל עסקים מאוניברסיטת בן גוריון.
- תואר שני בכלכלה עם התמחות במימון במסלול מצטיינים מאוניברסיטת בן גוריון.

ניסיון מקצועי:

- מנכ"ל ובעלים של "מאקרו פיננסים בע"מ" אשר נותנת שירותי ייעוץ פיננסי, אנליזה, ניהול הון לתאגידים וחוות דעת כלכליות.
- מחקרים אקדמיים בתחום דירוגי אשראי ופרמיות סיכון של חברות ומדינות.
- מעל 14 שנים ניסיון בשוק ההון.
- מנהל השקעות בגופים המוסדיים הגדולים בישראל, ביניהם: מנורה פיננסים ו'עמיתים' - קרנות הפנסיה הוותיקות.
- בתפקידו האחרון כשכיר היה מנהל תיק האג"ח של קופות הגמל בעמיתים.
- כתיבת חוות דעת פנימיות רבות עבור 'עמיתים', מנקודת מבטם של בעלי מניות המיעוט.
- מרצה באקדמיה לפיננסים BDO.

רשימת חוות דעת מרכזיות:

- חוות דעת מומחה, אמידת הנזק הכלכלי שנגרם לבעלי מניות נטו מלינדה בעקבות חיזוק גרעין השליטה בנטו אחזקות שלא כדין, יוני 2023 ;
- חוות דעת מומחה, הערכת גובה ריבית סבירה ביתרת זכות בעו"ש והערכת הנזק לעניין ריבית פיקדונות במערכת הבנקאית, יוני 2023 ;
- חוות דעת מומחה, הערכת הנזק שנגרם לבעלי מניות תדיראן בעקבות הטעיה והסתרת מידע מהותי בנוגע לשינויים בסביבה העסקית של החברה, מאי 2023 ;
- חוות דעת מומחה, הערכת שווי לחברת ישראלכרט, לצורך בחינת הוגנות העסקה למיזוג עם חברת הראל, תוך דחיית הצעה נגדית מחברת מנורה, מרץ 2023 ;
- חוות דעת מומחה, אומדן הנזק שנגרם לבעלי המניות של ורידיס, ניתוח השפעת דיווח מידי של החברה בגין תחילת חקירה פלילית, פברואר 2023 ;

- חוות דעת מומחה, אומדן הנזק שנגרם לבעלי מניות אוגווינד, בדיקת השפעת דיווח ביטול התקשרות עם חח"י בעקבות מצג שווא של החברה לגבי יעילות מוצריה, פברואר 2023 ;
- חוות דעת מומחה, אומדן הנזק שנגרם לבעלי אג"ח של גיבוי ואחזקות, קביעת נזק בשל רכישת אג"ח ע"י הציבור נוכח הסתרה ואי גילוי מידע מהותי על ידי החברה, אוקטובר 2022 ;
- חוות דעת מומחה, אומדן הנזק שנגרם לבעלי מניות יונט קרדיט בעקבות ליקויים שהתגלו בבקרה הפנימית וחשדות פליליים כנגד המנכ"ל, יוני 2022 ;
- חוות דעת מומחה, אומדן הנזק שנגרם לבעלי מניות נורסטאר בעקבות החלטת הדירקטוריון לחלוקת דיבידנד בעין אשר יוביל לאובדן שליטה בחברת הבת גזית גלוב, אפריל 2022 ;
- חוות דעת מומחה, אומדן הנזק שנגרם לבעלי מניות האב אבטחת מידע, איחור בדיווח על ביטול זכיית החברה במכרז, מרץ 2022 ;
- חוות דעת מומחה, הערכת שווי לידר החזקות לצורך סעד הערכה לבחינת הצעת רכש של החברה, יולי 2021 ;
- חוות דעת מומחה, אומדן הנזק שנגרם לבעלי מניות הפניקס, קביעת הנזק בעקבות גילוי פרשת התיארוך לאחר של פוליסות הביטוח של טייסי אל על, יוני 2021 ;
- חוות דעת מומחה, אומדן הנזק שנגרם למחזיקי אג"ח דלק קבוצה, ניתוח הנזק שנגרם בעקבות פרסום דוח תזרים מזומנים מטעה, מאי 2021 ;
- חוות דעת מומחה, אומדן הנזק שנגרם לבעלי מניות אורמת, זאת בעקבות פרשת "דוח הינדנבורג" אשר העלה חשדות לשחיתות בין-לאומית נרחבת, מרץ 2021 ;
- חוות דעת מומחה, אומדן הנזק שנגרם לבעלי מניות יעקובי קבוצה, נזק בגין פרסום מידע שגוי בתשקיף ובדוחות הכספיים, דצמבר 2020 ;
- חוות דעת מומחה, אומדן הנזק שנגרם לבעלי מניות פוקס, בחינת השפעת עיכוב בדיווח על עסקת ג'מבו, ספטמבר 2020 ;
- חוות דעת מומחה, בחינת חוות דעת כלכלית לצורך מיזוג משולש הופכי בין יואל לאקוויטל. אשר הובילה לתשלום פרמיית שליטה חריגה, דצמבר 2018 ;
- חוות דעת מומחה, אומדן שנגרם למחזיקי אג"ח אול-יר, אמידת הנזק שנגרם לבעלי אגרות החוב בעקבות גילוי אודות כשלים חמורים באפקטיביות הבקרה הפנימית של החברה, ינואר 2018 ;

לוח 1-1

[illegible]

לוח 7.6.2

									בנק ישראל המפקח על הבנקים
									מידע שוטף על תאגידים בנקאיים
									ריבית פיקדונות שניתנו למשקי בית בריבית משתנה לא צמודה

Term to final payment, in years					תקופת פירעון סופי בשנים				
פועלים	לאומי	דיסקונט	מזרחי	בינלאומי	יהב	מרכנתיל	מסד	ירושלים	מערכת
Hapoalim	Leumi	Discount	Mizrahi	First International	Yahav	Mercantile	Massad	Jerusalem	System
0.25	0.72	0.39	0.99	0.42	0.11	0.34	0.50	1.41	0.41
0.11	0.77	0.37	1.00	0.26	0.10	0.41	0.25	1.54	0.34
0.09	0.78	0.42	1.22	0.44	0.09	0.39	0.47	1.47	0.39

	Interest rate								שיעור הריבית	
	פועלים	לאומי	דיסקונט	מזרחי	בינלאומי	יהב	מרכנתיל	מסד	ירושלים	מערכת
					First					
	Hapoalim	Leumi	Discount	Mizrahi	International	Yahav	Mercantile	Massad	Jerusalem	System
2023-03	2.26	3.02	2.43	3.36	2.25	2.67	2.93	1.97	3.83	2.50
2023-02	1.90	2.62	2.12	3.32	2.38	2.24	2.66	1.98	4.03	2.25
2023-01	1.70	2.59	2.37	3.23	1.98	2.09	2.47	1.57	3.69	2.11

מקור - אתר בנק ישראל:

<https://www.boi.org.il/roles/statistics/%D7%A0%D7%A7%D7%99%D7%9D/%D7%A4%D7%A7%D7%93%D7%95%D7%A0%D7%95%D7%A6%D7%95%D7%A2%D7%99%D7%9D-%D7%95%D7%A8%D7%99%D7%91%D7%99%D7%95%D7%AA>